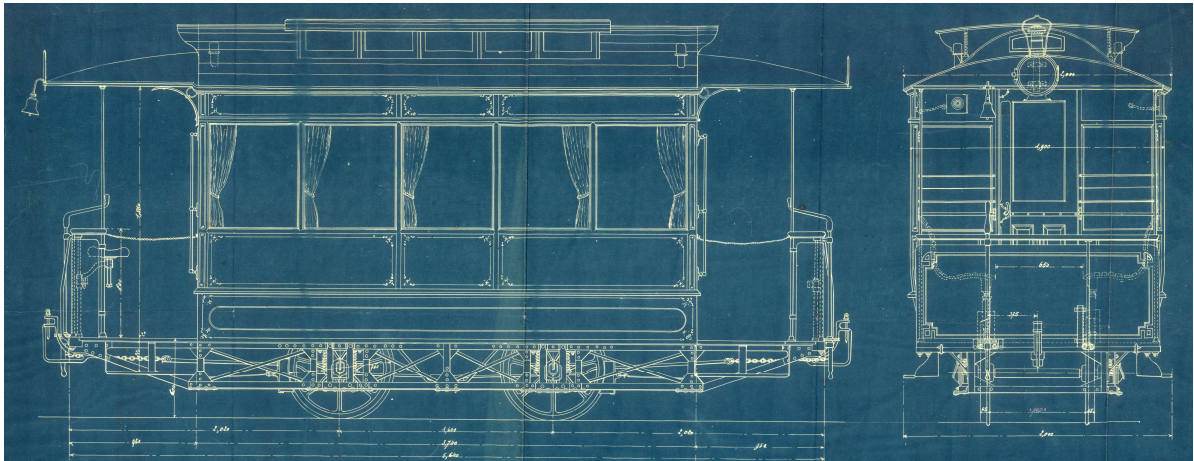

De paardetram Winsum - Ulrum 1897-1922

Reizen heeft de mens altijd aangesproken. Te voet, te paard met de postkoets of zoals lange tijd via het water met vooral in Nederland de trekschuit. Pas nadat wegen verhard waren, was het mogelijk tramrails daar in aan te brengen. In Engeland reden de eerste trams rond het jaar 1860 en enkele jaren later ook in Nederland. Hier in onze directe omgeving startte in 1897 de **Tramweg-maatschappij Winsum-Ulrum** haar dienstverlening voor reislustigen. Enkele jaren er voor was de treinverbinding Groningen-Roodeschool tot stand gekomen. Vandaar dat reizigersvervoer vanuit het Marnegebied naar die spoorlijn voor de hand lag. De TWU ging in haar statuten uit van een periode van 39 jaren en 8 maanden, het werden uiteindelijk bijna 25 jaren. Het startkapitaal bestond uit 180 aandelen van f 1000. Dat was ook het bedrag van de kosten van de aanleg van de lijn.

Naast personen, in het jaar 1903 waren dat er maar liefst 84.542, vervoerde de maatschappij ook post en goederen naar de spoorverbinding in Winsum. De tram had een spoorbreedte van 1067 millimeter en het traject een totale lengte, inclusief de remisesporen, van 14 kilometer en 600 meter. In 1913 gebruikte men 20 paarden, 8 gesloten rijtuig en 2 goederenwagens. In de bloeitijd bedroeg het aantal ritten 8 per dag vise versa. De reistijd van Winsum naar Ulrum bedroeg 1 uur en 21 minuten. De trein die later op het traject Winsum-Zoutkamp reed, deed er 22 minuten over. Veel sneller, maar de loopafstand van de dorpen naar de stations was weer flink langer. De paardetram liep immers via het dorp en stopte er ook vaker.

Nog enkele wetenswaardigheden qua personeel, rijtuigen, paarden, reistijden en prijzen:

Directeur was Wicher Wichers. Hij overleed in 1920 waarna zijn vrouw het van hem overnam. De eerste controleur was J. Stukje. Andere werknemers: koetsiers (2), controleurs (3) en stalknechten (ook 3). Al deze personen, behalve Wichers, woonden in Ulrum.

De eerste tram vertrok om 4.33 uur uit Ulrum en de laatste keerde daar terug om 0.24 uur. Dinsdagmiddag reed er een extra tram voor bezoekers van de markt in Groningen die naar huis terugkeerden. Grote rijtuigen werden door twee paarden getrokken, kleine door één paard. Bij de Boog in Winsum stond elke keer bijtijds een stalknecht met een voerspanpaard klaar om te helpen bij 'het nemen van de Boog'.

Een enkele reis over het totale traject bedroeg 55 cent en een retourtje 80 cent. Grote rijtuigen, genummerd 1, 3, 5 en 7, hadden 6 ramen, 20 zitplaatsen en 10 staanplaatsen op het balkon, de kleine rijtuigen, met de nummers 2, 4, 6 en 8, elk 5 ramen, 16 zitplaatsen

en 7 staanplaatsen. Ook fietsen konden mee, hangend aan een rek aan het achterbalkon.

In 1912 kwam er een apart rijtuig voor postvervoer.

Het einde voor de tram kwam op 31 maart 1922 waarna de trein Winsum-Zoutkamp het vervoer overnam. Elders in het land kwamen toen de stroomtrams in zwang.

Uit de krant voorafgaand aan de ingebruikname van de tram

1896.10.09 Drenthse en Asser courant: Door Gedeputeerde Staten wordt thans aan de Provinciale Staten voorgesteld concessie te verlenen aan de firma Knol Bruins en den heer P. M. A. Huurman (architect), beiden te Groningen, voor den aanleg van een paardetramweg van Ulrum over Leens, Wehe, den Hoorn en Mensingeweer naar Winsum.

1896.12.25 Winsum: Naar men vanhier aan de „N.R.Crt.” schrijft, zal de concessie voor een paardetram van station Winsum naar Ulrum door de concessionarissen, de heeren Knol Bruins en Reinders, worden aanvaard. Men kan dus verwachten, dat de werkzaamheden in het a.s. voorjaar zullen beginnen. Vreesde men hier eerst, dat de tramweg om de dorpen Winsum-Obergum zou worden gelegd, thans kan met zekerheid worden bericht, dat de tram door de dorpen zal gaan. De Raad der gemeente Winsum heeft nl. toestemming gegeven om de straat op sommige punten 40 cm te verlagen en op andere plaatsen verhoogingen aan te brengen, waardoor de bezwaren van de concessionarissen grootendeels worden weggenomen.

Wehe-Den Hoorn : opening van de tramremise. Vlnr (op de 1e tram) : Knol Bruins, bankier in Groningen; Wicher Wichers, directeur tramlijn; (op en bij de 2e tram): Koetsier G. Tinge; burgemeester Tjarda van Starckenborg; architect P.M.A. Huurman; landbouwer uit Warffum Van der Tuuk, postkantoorhouder Wehe Berend Landskroon; burgemeester Ulrum Jan van Julsingha; veldwachter Japenga, koopman Romke Bos en geheel rechts twee zusjes Zomerlei. Datum 1897. Later garage Wichers. Fotograaf K. Goudsmit (onzeker).

Hier een verkorte weergave van het uitgebreidere verhaal iets verderop:

Proefrit met de tram Winsum – Ulrum : verslag van 16 november 1897.

In Winsum wordt ieder verwelkomt door de president-commissaris de heer E. Tjarda van Starckenborgh Stachhouwer. Hij noemt in zijn toespraak voorafgaand aan de rit dat het een behoorlijke inspanning kostte om deze tramlijn te realiseren en hoopt dat de welvaart in deze bloeiende streek hiermee zal toenemen.

Remises en stallen zijn gerealiseerd in Winsum, Wehe en Ulrum. De grootste is die van Wehe waar ook de directeur woont. 20 stevige en flink gebouwde paarden zijn beschikbaar en 8 rijtuigen voor 30 en andere voor 40 personen. Ze voldoen aan de hoogste eisen: fluweel overtrokken banken, warmwaterstoven en netjes voor de bagage en wat al niet meer. Er zijn geen klassen, ieder kan overal gaan zitten.

De wagens komen uit België uit de fabriek “La Métallurgique”. Er is ook een goederenwagen en een lorrie. De afstand Winsum-Ulrum is ongeveer 15 kilometer en aan deze eerste tocht, met twee wagens waarvoor elk twee paarden lopen, nemen ook allerlei hoogwaardigheidsbekleders deel.

Voor deze tramweg moest bijvoorbeeld de toegang tot de brug Winsum-Obergum worden opgehoogd om een lange glooiende helling te creëren. Onderweg zie je aan de talrijke boerenplaatsen hoe welvarend dit gebied wel niet is.

Bij aankomst in Leens en Ulrum stonden de burgemeesters klaar om een dronk uit te brengen op dit nieuwe vervoersmiddel. In Ulrum krijgen we een ontbijt aangeboden en wordt een telegram van de commissaris der koningin de heer Geertsema voorgelezen.

Weer teruggekeerd in Winsum spreekt burgemeester Wierda nog waarderende woorden en biedt ons een borrel aan. Met de trein keren we terug naar Groningen.

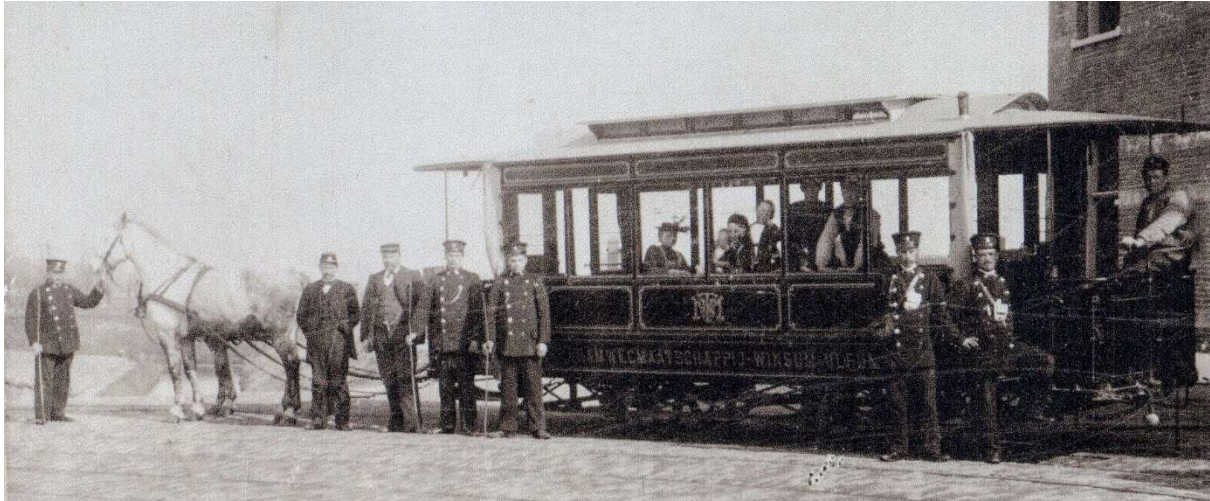
Voor we het vergeten ook aan het belang van het publiek is gedacht. Voor schoolkinderen zijn er abonnements-schoolkaarten tegen een laag tarief en boodschapskaarten om boodschappen mee te kunnen geven.

Alle hulde voor deze drie gemeentebesturen dat deze tramlijn is gerealiseerd en dat we uitgenodigd werden voor de eerste proefrit!

Wie was verantwoordelijk voor de aanleg van de trambaan over dit traject?

Dat was **Harm Huisman**, gehuwd met Trijntje Weg. Over hem vond ik alleen een kort in memoriam in het Nieuwsblad van het Noorden. Vreemd trouwens dat er niet meer te vinden is over deze ijverige man, die zoveel tot stand bracht hier in de regio.

1948.06.09 Op 75-jarige leeftijd is gisteren in het Diakonessenhuis alhier overleden de heer Harm Huisman, aannemer te Groningen. De heer Huisman, die in 1873 te Onderdendam als aannemerszoon werd geboren, oefende meer dan 50 jaren het aannemersbedrijf uit en bouwde in vele delen van ons land huizen en fabrieken, legde tram- en spoorlijnen aan, ook kanalen en voerde vele wegen- en waterbouwkundige werken uit. Van de door hem uitgevoerde werken noemen wij de aanleg van de spoorlijn Winsum-Zoutkamp, de lijnen voor de paardetram en later voor de elektrische tram in Groningen, spoorlijnen in Friesland en Overijssel, de eerste graafwerken voor het Van Starckenborghkanaal te Dorkwerd.

Voor het station van Winsum: Twee controleurs (achter tegen de tram op de grond); drie koetsiers (elk met stok in de hand); twee heren achter de beide schimmels onbekend; in de tram vier volwassenen en twee kinderen; achterop een stalknecht. Onderaan op de tram staat: Tramwegmaatschappij-Winsum-Ulrum. Foto uit 1897.

Verslag van de opening in het Nieuwsblad van het Noorden

Nieuwsblad van het Noorden **13 november**: Hedenmorgen had de officiële proefrit plaats van de tram Winsum-Ulrum. Na een welkomstgroet van den heer Van Starckenborgh, president-commissaris, werd vanaf Winsum de proefrit ondernomen. Te Wehe heette de burgemeester van Leens, de heer P. de Rochefort, de deelnemers aan den tocht welkom en sprak hij woorden van sympathie voor het nieuwe vervoermiddel. Evenzoo deed te Ulrum de burgemeester van die plaats, de heer J. van Julsingha. Hier werd een telegram van sympathie van den heer mr. C. C. Geertsema, commissaris der koningin, ontvangen. Onder het dejeuner werden talrijke toasts uitgebracht, o.a. op den heer Geertsema, commissaris der koningin. In prettige stemming werd de terugtocht aanvaard om te 4.50 (Gr. tijd) te Winsum terug te zijn. Alles liep van een leien dakje; het materieel verdient extra vermelding.

Nieuwsblad van het Noorden **16 november**: Wat een uitstekend geslaagde, bijzonder genoeglijke dag is dat geweest! Zoo zeiden we tegen elkaar toen we zaterdagavond te ongeveer half zeven afscheid van elkaar namen en we gelooven, dat er geen der deelnemers aan de proefrit van de tram Winsum-Ulrum is, die deze woorden niet onderschrijft.

Zoals we zaterdag gelegenheid hadden in 't kort te seinen werden we te Winsum, waar de wapperende vlaggen al dadelijk de feestelijke stemming te voorschijn riepen, verwelkomd door den presidentcommissaris jhr. mr. E. Tjarda van Starckenborgh Stachhouwer. Deze herdacht in een rede den steun, dien de onderneming van verschillende zijden heeft ondervonden. Spreker wees erop dat het aanleggen van een tram niet zoo gemakkelijk is als men misschien zou meenen. De tram loopt door een welvarende streek; de commissarissen hopen en verwachten dat die welvaart nog moge toenemen door dit nieuwe vervoermiddel.

De heer van Starckenborgh deelde mede dat hij tot zijn leedwezen niet aan de tocht kon deelnemen, door ambtsbezigheden verhinderd zijnde.

Hierop werden de nog in aanbouw zijnde remise en de tramrijtuigen bezichtigd. Het is hier een geschikt punt om een en ander mee te delen omtrent het

materieel van de maatschappij. Zoowel te Winsum als te Wehe en Ulrum heeft de maatschappij remises en stallen; die te Wehe zijn de grootste, hier woont ook de directeur.

De stevige, flink gebouwde paarden, twintig in aantal, zijn gehuisvest in nette, ruime stallen, voorzien, we zouden bijna schrijven „van alle gemakken." De remises, de zolders, alles ziet er keurig, praktisch ingericht uit.

De rijtuigen, acht in aantal, waarvan sommige voor 40, andere voor 30 personen, voldoen aan de hoogstgestelde eischen; gemakkelijke met rood fluweel overtrokken banken, warmwaterstoven, een netje om de bagage in te bergen, enz. Klassen bestaan er niet. De wagens zijn afkomstig van de Belgische fabriek „La Métallurgique."

Voor het goederenvervoer is de maatschappij in het bezit van een goederenwagen, een lorrie en een heel eigenaardig wagentje met één as. Voegen we er hier terstond bij dat de wagens zeer aangenaam en gelijkmatig loopen, wat tegelijk een aanbeveling is voor den wagen en den weg.

De tram volgt den weg langs Maarhuizen, Mensingeweer, Hoorn, Wehe. De weg is vijftien kilometer lang. Aan den tocht namen deel de burgemeesters en wethouders der drie betrokken gemeenten, de heer Dijkhuis, lid van Gedeputeerde Staten, de ingenieur Wind, ingenieur van het waterschap Hunsingo, de heer Boot, inspecteur van staatsspoorwegen, de heer Elzelingen, hoofdingenieur van den Waterstaat en vertegenwoordigers der verschillende Groningsche bladen. Met twee tramwagens, elk met twee paarden bespannen, werd de proefrit ondernomen.

Aan alle deuren en vensters zag men hoofden, die even een kijkje van het nog ongewone schouwspel namen. Wat de vermelding waard is een feit, waarop de heer Starkenborgh in zijn welkomstwoord zinspeelde, namelijk dat daar bij Winsum een paar boomen, die den aanleg in den weg stonden, door de maatschappij zijn aangekocht voor niet minder dan f 500, omdat de eigenaar ze voor minder niet wilde afstaan. Een duur stukje hout, voorwaar!

Even verder is weer een plek, die vermelding verdient omdat zij de maatschappij heel wat hoofdbrekens heeft gekost bij den aanleg. Het is de brug Winsum-Obergum, die zoo plotseling steil opliep, dat er geen denken aan was daar een tram tegen op te slepen. Nu heeft men over een vrij langen afstand den weg opgehoogd, zoodat een lange, zachte helling is ontstaan. Wel zijn nu de ramen en deuren van eenige huizen door de daardoor ontstane ophooging in minder aangename toestand gekomen, daar de bewoners door de ramen gedeeltelijk tegen de ophooging aanzien en een trapje noodig hebben om uit hun deur op straat te „klimmen," maar men moet voor het algemeen welzijn wat over hebben, en dat hebben die menschen, tenminste we hoorden van geen ernstig verzet.

Zoo zouden we van nog meer merkwaardige punten kunnen gewagen, want men kan verzekerd zijn dat de ondernemers met heel wat meer moeilijkheden hebben geworsteld dan men zoo zou zeggen als men in een gemakkelijken wagen, door een paar goede paarden getrokken, langs den weg rolt. Maar met zooveel te meer voldoening kunnen zij op hun werk terugzien, nu het voltooid en welgeslaagd is.

Ook merkwaardigheden, die met de nieuwe tram niets hebben uit te staan, werden gepasseerd; zoo o.a. de grenspaal Leens-Ulrum, waarop vermeld staat: „Ik ben geene schandpaal, maar limiet." We willen echter meer dergelijke aardige of belangwekkende bijzonderheden niet beschrijven; een ieder ga een tochtje maken met de tram van Winsum naar Ulrum en hij zal kennis maken met een interessante streek en - want daar komt het in dit verslag voornamelijk op aan - met een uitstekend

vervoermiddel.

Alleen dit willen we nog meedeelen, dat men aan de flinke en talrijke boerenplaatsen, die wij langs reden of in de verte in het land zagen, wel kon zien, dat dit een welvarende streek is.

Te Leens (Wehe) werden de genoodigden ontvangen door den burgemeester dier plaats, den heer De Rochefort, die namens zijne gemeente een dronk uitbracht op den voorspoed van het nieuwe vervoermiddel. De heer Van Julsingha, burgemeester van Ulrum, commissaris der maatschappij, die den tocht leidde en praesideerde, dankte namens genoodigden voor de gulle ontvangst.

Na hier een gezellig half uurtje te hebben doorgebracht werd de tocht voortgezet tot Ulrum, waar ook eerst evenals elders remise en stal werden bezichtigd. Vervolgens werd door de gemeente, die terecht begrepen had, dat na zoo'n tocht de maag zich zou doen geleden, een tweede ontbijt aangeboden, waarvan de „fabrikant," de heer Waterborg alhier, alle eer had en dat blijkbaar algemeen zeer werd gewaardeerd. Hier was het dat werd ontvangen het telegram van den commissaris der koningin, luidende als volgt: Ik breng het bestuur der tramwegmaatschappij mijn hartelijke gelukwenschen met de voltooiing van het werk en wensch aan de maatschappij voortdurend ontwikkeling en bloei. Geertsema [C.C. Geertsema commissaris der koningin provincie Groningen].

De burgemeester van Ulrum verwelkomde de tochtgenooten in zijn gemeente, wees erop hoezeer de middelen van vervoer vooruitgaan en hoe nu ook Ulrum uit zijn afzondering is opgeheven, spreker bracht dank uit aan den heer Huurman, die zooveel voor de totstandkoming der tram gedaan heeft en aan de ondernemers. Hier werden, om een oudbakken beeldspraak te gebruiken, de sluizen der welsprekendheid geopend, om niet weer gesloten te worden alvorens men te Winsum in den trein stapte.

We zien er dan ook van af een getrouw verslag te geven van al de woorden van hulde, waardeering en wenschen voor de toekomst, die werden uitgesproken, hier en later te Winsum waar de burgemeester dier plaats, de heer Wierda, het gezelschap ontving met eenige goedgekozen woorden, besproeid met „de edelste aller dranken."

De heer Huurman dankte voor de hem gebrachte hulde en huldigde op zijn beurt de heer Knol Bruins en den heer Wibbelink zijn rechterhand. De heer De Rochefort dronk op den commissaris der koningin en verzocht den heer Dijkhuis de geuite goede wenschen aan die overheidspersoon over te brengen.

De heer Dijkhuis beloofde hieraan te zullen voldoen en zegde der maatschappij den steun van het provinciaal bestuur toe. De heer Van Veen dronk op de pers en de nestor der aanwezige journalisten op de tram. En dat men zich goed amuseerde bleek, want eerst op 't laatste oogenblik kon men er toe besluiten naar het station te wandelen.

Een algemeen woord van waardeering en hulde aan de besturen der gemeenten Winsum, Leens en Ulrum voor de wijze waarop zij de tochtgenooten ontving en onthaalde is zeker aan 't eind van dit verslag op zijn plaats. Tenslotte zij gemeld, dat de maatschappij op alle mogelijke wijzen aan het gemak en het belang van het publiek tegemoet komt.

Zoo heeft zij bijvoorbeeld voor schoolkinderen abonnements-schoolkaarten tegen laag tarief, geeft zij gelegenheid door „boodschapskaarten" tot het meegeven van boodschappen, enz.

Commissarissen der maatschappij zijn de heren Van Starckenborgh (reeds genoemd), J. van Julsingha, D.W. van der Tuuk, mr. K. van Veen, P.M.A. Huurman, H. Knol Bruins en C. Reinders. Het kapitaal der tramwegmaatschappij Winsum-Ulrum bedraagt f 180.000.

Ook de Provinciale Groninger Courant deed verslag in haar uitgave van 16 november.

Om herhaling te voorkomen hier een keuze uit dat verslag met andere wetenswaardigheden die in het verslag van het Nieuwsblad niet voorkomen of op een andere manier zijn verwoord.

De samenkomst begon in het stationskoffiehuis van Harkema met een kennismaking met het bestuur van de tramlijn en alle genodigden, te weten de autoriteiten en de pers. De flinke en prettige speech van de voorzitter van de commissarissen de heer Tjarda van Starckenborgh Stachouwer was niet 'perkamentachtig officieel' wat de stemming positief ten goede kwam. Daarna werd nog even in de in aanbouw zijnde houten remise naast het spoorwegstation rondgekeken, waarna de tocht in twee wagens met elk twee kloeke schimmels begon. Op de rijtuigen waren vlaggetjes met 'Leve koningin Wilhelmina!' bevestigd. We passeerden de plek waar 'de vleugels van de Boog' pas waren opgehoogd nadat de ingezetenen van beide dorpen hun toestemming hadden gegeven omdat ze de tram door en niet om het dorp wilden laten lopen. Ook kwamen we langs de plaats waar twee iepenbomen hadden gestaan die pas verwijderd konden worden nadat de directie de eigenaar f 500 had geboden. Verkoop van het hout bracht later f 2 op, voorwaar een dure plek om de rails over aan te moeten leggen.

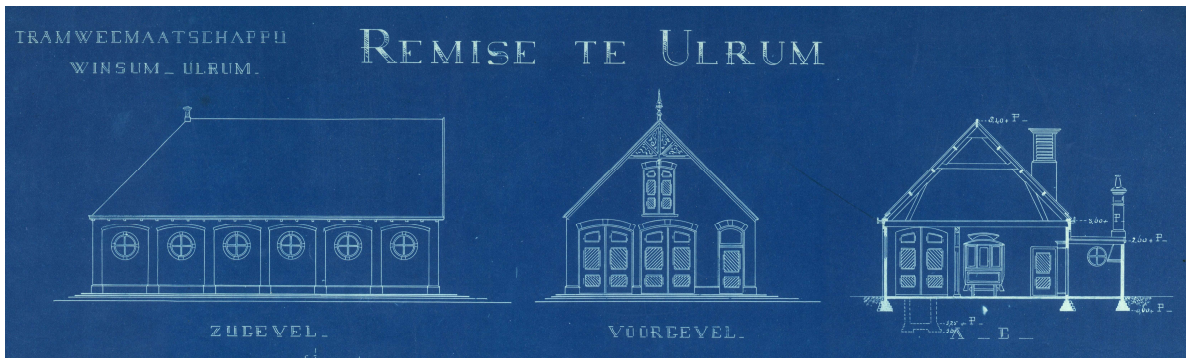
Na een half uur passeerden we Mensingeweer en een kwartier later zijn we in Den Hoorn en weer vijf minuten later in Wehe waar we uitstapten. Hier in de hoofdplaats van Leens is het hoofdstation van de tram en woont de directeur de heer W. Wichers. We bekijken de remise en de stal, uitstekend ingericht en bewonderen de paarden. Ze hebben alle namen, te weten Clara, Emma, Hilda, Victoria, Aurora, Sador, Kees, Daisy en nog andere. Twintig in totaal, tien Amerikanen en tien Ardenners. Naast de acht rijtuigen waarvan er één open als goederenwagen dienst doet maar 's zomers ook als personenwagen gebruikt kan worden. Verder nog tweewielige goederenwagentjes. Alles mag gezien worden, is net en comfortabel. De proefrit mag geslaagd genoemd worden. De omnibussen die op station Winsum rijden vanuit Zoutkamp, Ulrum en Leens krijgen het nu vast moeilijk. We zagen een oude gele omnibus mistroostig langs de kant van de weg staan.

Het gemeentebestuur ontving ons in het bovencorridor van Hotel de Marne, van Koiter. Het zaaltje heeft een zekere vermaardheid. Het was vroeger een ethnologisch museum gesticht door ds. Uilkens. Deze had heel wat merkwaardigheden bijeen weten te krijgen.

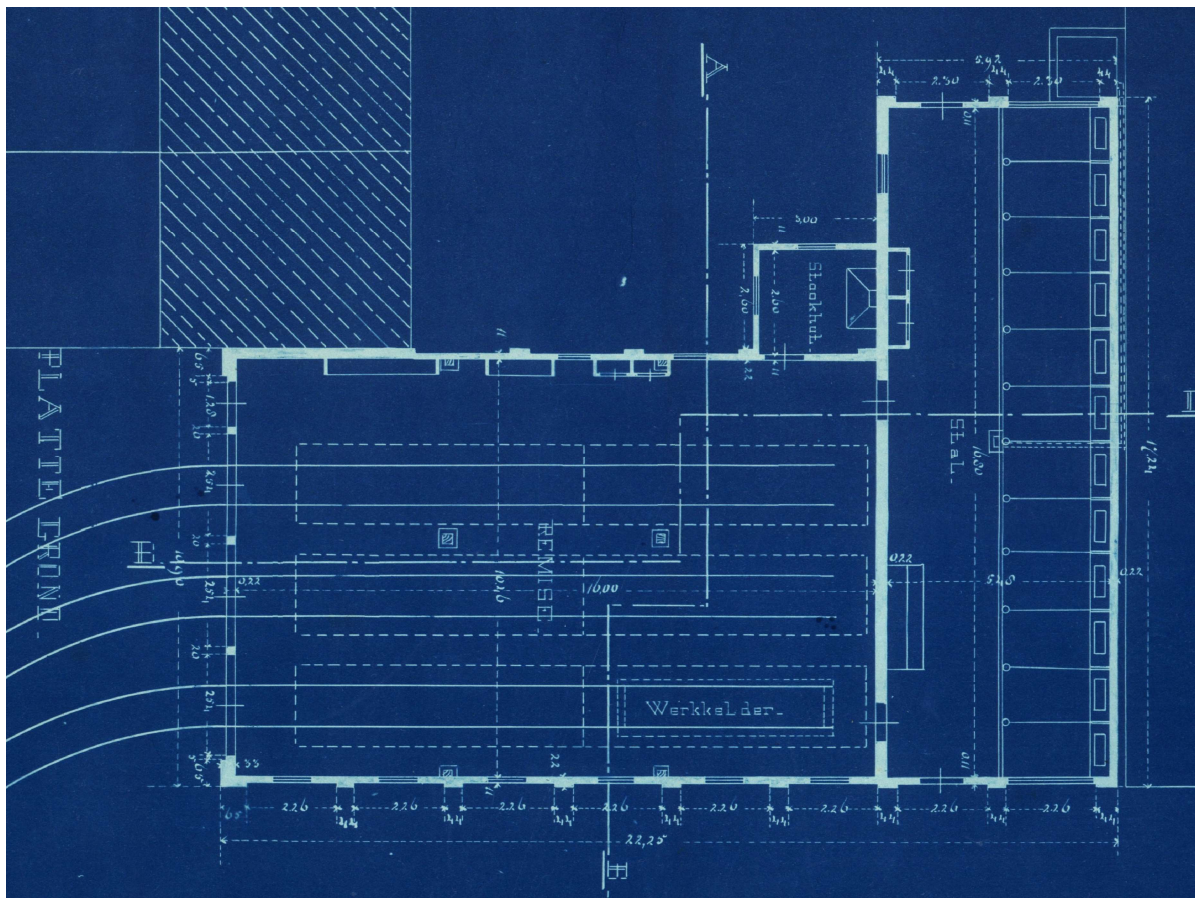
Vandaar verder door het flinke dorp Leens naar het eindpunt Ulrum. Daar bekijken we de remise en krijgen we een lunch aangeboden in Hotel 't Gemeentehuis van Hillinga. De lunch was geleverd door de heer H. Waterborg uit Groningen. Burgemeester Van Julsingha sprak dat Ulrum er nu flink op vooruit zou gaan en vanaf nu is opgenomen in het wereldverkeer middels deze vervoersverbinding met de rest van Nederland en daarbuiten. De aannemers de heren P. Boks uit Amersfoort en D. Stuy van Assen kregen een pluim al waren ze niet aanwezig omdat ze het nog te druk hadden om feest te vieren. Allerlei sprekers kregen nog het woord waaronder initiatiefnemer Huurman.

Bij terugkeer tegen de avond in Winsum kregen we nog champagne en hoorden we enkele sprekers aan tot de bel ging voor de trein naar Groningen. De provincie is een tramlijntje rijker dat van groot nut zal kunnen zijn voor deze welvarende en dichtbevolkte streek.

Blauwdrukken van de remises te Wehe en Ulrum

Remise van Ulrum.

Wehe, plattegrond remise; vak links de remise, vak rechts de stallen en vakje midden de stookhut. Ook een werkkelder middenonder.

Remise te Wehe. In Mensingeweer bevond zich een remise voor één tram in Café Hartsema.

Tram- en locaalspoorlijnen rond 1900 in Noord-Groningen

Detail van een spoor- en tramwegenkaart van Nederland uit 1908.
95 = paardetramweg; 24 en 29 locaalspoorwegen.

Kaart uitgegeven door Sleswijk rond 1920 met daarop zowel de paardetramlijn Winsum-Ulrum als de spoorlijn Winsum-Zoutkamp.

Beginpunt Winsum, zwarte vlaggetjes bij iedere halteplaats en eindpunt Ulrum, de zwart-witte lijn. Stippellijnen naar Hornhuizen en Zoutkamp, de omnibusverbinding. Ook is de latere spoorlijn Winsum-Zoutkamp te zien, de onderbroken streepjeslijn.

Een reactie in de krant van een bewoner aan de tramlijn:

1900 februari: Mijnheer de redacteur!

De sneeuwstorm van 14 febr. j.l. ligt nog te versch in ieders geheugen, om daarop de aandacht te vestigen. Toch meende ik, met 't oog daarop, wel melding te mogen maken van volgend feit. Dat het verkeer op de publieke wegen door zulk weer, zoowel in de stad als in dorpen en daarbuiten, bijna onmogelijk was, werd bewezen, doordat de tram in de stad en de tram naar Zuidlaren niet reden.

Onbekend is het zeker echter voor velen, dat de tram Winsum-Ulrum gedurende dien dag wel reed! Hierop even de aandacht te vestigen, was mijne bedoeling, daar het mijns inziens wel onder de oogen van het reizend publiek mag worden gebracht en op prijs dient gesteld. Ieder reiziger, die wel de route met genoemde tram heeft gemaakt, weet, met welke bezwaren men heeft te kampen bij een sneeuwjacht op zoo'n weg met vele gehuchten en dorpen.

Hoe dol ook de treinenloop dien dag, de trams brachten de reizigers tijdig aan 't station; hoe inspannend ook de dag voor het personeel mocht zijn, ze deden welgemoed hun plicht. Hulde daarom aan den wakkeren directeur met zijn flink personeel, die zóó zijn plicht opvat tegenover het reizend publiek! Onder dankzegging voor de opname. Een aanwoner der tram.

Het vervoermiddel zorgde ook voor ongelukken waarvan sommige ernstig

1903 april Wehe: Hedennamiddag had tusschen Leens en hier een verschrikkelijk ongeluk plaats. Een dochtertje van 10 jaar van den arbeider R. alhier uit school komende, wilde op een in beweging zijnde ledige goederentram springen met het treurig gevolg dat zij er onder geraakte en beide beentjes brak. Na voorloopig door dr. Van Lunteren alhier te zijn verbonden is het kind naar het academisch ziekenhuis te Groningen vervoerd. Het eene been zal geamputeerd, moeten worden. Het meisje verkeert in levensgevaarlijken toestand. Moge het eene waarschuwing zijn voor de jeugd om toch niet aan de tram- of andere wagens te gaan hangen of trachten er op te springen. Nader vernemen wij dat de kleine tijdens het vervoer is overleden.

1906 april Wehe: Hedennamiddag plm. 4 uur liep de paardetram, komende van Ulrum, een eindje buiten Wehe, bij een kromming in den weg, uit de rails. De wagen kantelde en kwam te liggen over de sloot, gedeeltelijk op den anderen berm. Persoonlijke ongelukken kwamen niet voor, ook de materieele schade is gering. De passagiers konden met een inmiddels ontboden tram, de reis vervolgen en tijdig den trein te Winsum bereiken.

1910 april: Dodelijke aanrijding. Op de paarden-tramlijn Winsum-Ulrum is zondag voor het eerst een ongeluk gebeurd. Een inwoner der gemeente Leens, M.J., had het ongeluk in aanraking te komen met de tram, waardoor hij inwendige kneuzingen bekwam, die den dood ten gevolge hebben gehad.

1911 oktober Winsum: Hedenavond had hier een vreeselijk ongeluk plaats. Een arbeider, zekere Jakob Stoeper, oud 70 jaar, kwam van zijn werk te Maarhuizen. Hoogstwaarschijnlijk door den hevigen wind de tram van Ulrum naar hier niet hoorende, kwam hij onder de tram, met het noodlottig gevolg, dat hem beide beenen werden afgereden. Een uur na dien tijd was de oppassende werkman reeds overleden. Arme Weduwe!

1912 december Leens: De tram van 9.30 uur hedenmorgen geraakte bij de bocht in de nabijheid van de boerderij van den heer Elzes tusschen Leens en Wehe in de sloot, ook de paarden konden het niet staande houden en kwamen eveneens in de sloot terecht. Behalve nietsbeteekenende blessuren welke 'n dame en 'n reiziger bekwamen en eenige glasschade aan de tram liep het ongeval goed af. De inzittenden die loopende de reis voortzetten, werden successievelijk bij Wehe door een ontboden tram opgepikt. Het ongelukje moet worden geweten aan het leggen van nieuwe rails op bovenaangeduide plaats.

Klachten waren er ook

1898: De tolpachters van de tollens te Ranum, Mensingeweer en Leens willen van de Provincie vergoeding van de schade die zij ondervinden vanwege de aanleg en exploitatie van de paardetramweg. Ze krijgen restitutie.

1907 feb.: Een lang verhaal van *Eén uit 't publiek* en flink ingekort:

... Het gebeurt niet zelden dat maar één tramwagen reeds bijna gevuld Wehe verlaat, zoodat er voor de reizigers te Den Hoorn en te Mensingeweer maar een enkele zitplaats overblijft en menigeen een staanplaats op vóór- of achterbalcon moet innemen; terwijl bij 't verlaten van Winsum de directie schijnt te meenen, dat zoolang er nog staanplaatsen over zijn, op de van binnen gevulde tram geen nieuwe wagen behoeft ingespannen te worden; en buiten te staan in de koude is niet alles ...

1907 nov.: Kopje *Moet dit nog langer zo?* Ondertekend door M, ook flink ingekort:

Nu ik toch over het reizigersvervoer schrijf, nog een vraag aan den directeur van de tram Winsum-Ulrum. Waarom komt de markttram, die 6.10 uit Ulrum vertrekt, 25 minuten eerder aan dan de trein waarmee ze heet te correspondeeren? Een zeer groot getal reizigers - vaak meer dan 100 - moet nu een klein half uur in wachtkamers en café omhangen, vooral voor de vrouwen allesbehalve prettig, daar nergens het rooken is verboden. De nadeelen van een veel te vroegen markttram worden bovendien er slechts door vergroot.

1908.06.17 Kloosterburen: Onze dagelijksche omnibus-gelegenheid naar den tram te Wehe is plotseling gestaakt, zeer tot ongerief van deze welvarende gemeente, wier ingezetenen een zeer groot contingent leveren tot de passagiers die gebruik maken van de tramlijn Ulrum-Winsum. Het is te hopen, dat we niet lang verstoken mogen blijven van dit verkeersmiddel, waaraan voor den ondernemer verschillende voordeden verbonden plegen te zijn.

Nog meer tramlijnen?

Er zijn pogingen ondernomen om aan deze tramlijn vertakkingen naar Eenrum, Pieterburen en Kloosterburen te maken, maar daar is het niet van gekomen.

Enkele jaartallen waarin veranderingen optraden

1902 de tolheffing voor trams worden afgeschaft;

1909 10½ km van de tramrails liggen op provinciale weg, de rest op gemeentelijke wegen;

1911 er gaan stemmen op de lijn door te trekken naar Zoutkamp;

1913 de minister wil goedkeuring gaan verlenen aan een spoorlijn Winsum-Zoutkamp;

1916 vergadering TWM W-U: grondwerken, rails en gebouwen in goede staat, zorg besteedt aan onderhoud rijtuigen, personeel krijgt duurtetoeslag, 5 paarden aangekocht en

4 verkocht. Er zijn nu 20 trekdieren. Er is een toename van ontvangsten vooral door militair vervoer, voor nog meer informatie zie verslag in het NvhN 26.04.1916

1917 spoorbruggen voor de trein komen gereed bij Ernstheem, Abelstok en Verhildersum en ook de aarden baan tussen Winsum en Ranum en tussen Eenrum en Zoutkamp. De bouw van de stations bij Zoutkamp en Leens start

1922 april 1 in gebruikname van de spoorlijn Winsum-Zoutkamp

Verslag van de vergadering van aandeelhouders en het jaarverslag 1909

In de hedennamiddag in 't café "Prins" gehouden jaarlijksche algemeene vergadering van aandeelhouders bleek uit het jaarverslag van het bestuur, dat de tramdienst het geheele jaar tot ieders tevredenheid plaats had, onregelmatigheden of deraillementen kwamen niet voor. Een verzoek om verhooging der vergoeding voor het vervoer van de Posterijen werd toegestaan; een meerdere bate van f 500 komt daarvoor in het komende boekjaar ten goede.

De zetel van de Maatschappij werd van Groningen naar Wehe verplaatst. Verkocht werden 28244 biljetten enkele reis voor f 7315,35 en 23307 retourkaarten voor f 11014,90.

Het goederenvervoer bracht f 1064,64 op. De winst- en verliesrekening wijst een batig saldo aan van f 6690,82 waar f 1460 als subsidie van de provincie bij komt; samen dus f 8150,82. Voorgesteld werd dit bedrag te verdeelen als volgt: 2 procent afschrijving f 3380, 2½ procent aandeelhouders f 4500, bedrijfsbelasting f 112,50, saldo f 158,32 samen f 8150,82.

Het verslag werd goedgekeurd. De kascommissie, bestaande uit de heeren J.Th. Reilingh te Leens, De Rochefort te Wehe en J.H. Beekhuis te Groningen, deelde mede, dat zij de rekening en verantwoording van den penningmeester heeft nagezien en in uitstekende orde heeft bevonden. Zij stelde voor den penningmeester te dechargeeren, waartoe besloten werd. In de plaats van den heer D.W. van der Tuuk, die wegens hoogen ouderdom niet weer in aanmerking wenschte te komen, werd tot commissaris gekozen de heer J.Th. Reilingh. De beide andere leden werden herkozen. Na een enkele opmerking werd de vergadering gesloten.

Curieuze gebeurtenis

Uit 'Het Noorden, geïllustreerd tijdschrift voor het noorden van Nederland, uitgegeven bij Van Veen en Evers te Groningen in 1904 het volgende:

Een eigenaardige persoonlijkheid bezorgde ons intusschen nog een vermakelijke historie. Gaande voorbij de tramhalte merkten we iemand op, uit wiens bijzondere wijze van optreden we spoedig de conclusie trokken, dat we iemand voor ons hadden die niet al te snugger was. Na informatie vernamen we dat deze persoon, overigens in goeden doen, bij alle weer en wind steeds op zijn post was als de tram arriveerde, om van de uitstappende reizigers de tramkaarten te verzamelen. Vooral op die van jonge dames was hij zeer gesteld "omdat die soms zoo heerlijk ruiken". Wat de zonderling met dat verzamelen beoogt? Naar het heet controleert hij op deze wijze of de tram "bestaan" kan! Toevallig waren we in de gelegenheid om ons te overtuigen, dat velen, met de manie van den steeds opgewekte man bekend, hem hunne tramkaarten aanboden, die hij verheugd in ontvangst nam ...

De paardetram biedt perspectief ...

In Mensingeweer stond de doopgezinde kerk. Het bezoek op zondagen nam toe doordat de tram ook op zondag vanaf Ulrum naar dit dorp reed. De doopsgezinde gemeenteleden woonden erg verspreid en vooral ouderen hadden moeite zich te verplaatsen zeker 's winters om de dienst te bezoeken. In hun blad *De Zondagsbode* jrg. 27 van 31 mei 1914, p. 124 treffen we een verslag aan dat hier over gaat:

Zooals bekend wonen de leden onze gemeente zeer verspreid: de gemeente strekt zich uit over 17 dorpen. Begrijpelijk, dat het kerkgaan hier zeer afhankelijk is van de weergesteldheid. 's Winters vooral is dan ook het kerkbezoek zeer ongeregeld; bij heel slecht weer was vroeger soms de opkomst zoo gering, dat er geen dienst kon worden gehouden. Hierin kwam sedert maart j.l. een groote verbetering. Sinds dien tijd toch rijdt er geregeld 's zondags een tram van af Ulrum op de Doopsgezinde gemeente te Mensingeweer, tengevolge waarvan het kerkbezoek tegenwoordig niet meer zoo aan schommelingen onderhevig is.

Was het aanvankelijk de bedoeling, dat deze kerktram alleen gedurende de wintermaanden zou rijden, op den jongst gehouden kerkrekendag besloot men om haar ook gedurende den zomer te laten lopen. Dit met het oog op enkele trouwe leden, die wegens gevorderden leeftijd of anderszins, den verren afstand niet meer per fiets of te voet kunnen afleggen. Jongere en dichterbij wonende leden zullen terwille van dezen ook zooveel mogelijk met de tram gaan, opdat het financieel nadeel voor de gemeente niet te groot worde!

Tramrails in het dorp Mensingeweer. Situatie rond 1915 (?). Kijkrichting Winsum. Onder de bomen links de Doopgezinde kerk en pastorie. De tramrails zijn rechts duidelijk zichtbaar. Links vooraan de smederij van de familie Bakker, later garage Bakker.

Voor Hotel Broekema in Zoutkamp staat de koets van L. Broekema die voor aansluiting op de paardetram van Ulrum-Winsum zorgde.

Spoorlijn Winsum-Zoutkamp

Dan komen de geluiden om een spoorlijn te gaan aanleggen tussen Winsum en Zoutkamp. In het NvhN van juni 1912 informeert Gedeputeerde Staten van Groningen iedereen over hun plannen met betrekking tot de tram- en spoorwegen in deze provincie. Over de tram Winsum-Ulrum staat er het volgende:

Omtrent eene spoorwegverbinding tusschen Ulrum en een der stations van den Groninger lokaal spoorweg werd dato 31 mei door het comité medegedeeld, dat uitgewerkt wordt een plan Winsum-Zoutkamp, bij Ranum aansluitende aan de bestaande lijn en verder ten zuiden langs de dorpen Eenrum-Den Hoorn en Wehe en ten noorden langs Leens en Ulrum, terwijl alles zal worden gedaan wat noodig is ter verkrijging van concessie en ondersteuning uit de Rijks- en de Provinciemiddelen. Bovendien wordt voorbereid de oprichting van eene Maatschappij, die een en ander zal kunnen overnemen en het plan doen uitvoeren.

De lengte van de lijn zal 18.6 km zijn en naar de voorloopige globale raming van f 50.000 per km zullen de aanlegkosten f 930.000 bedragen. In de betrokken streek is als aandeelen-kapitaal toegezegd f 397.500, alzoo ongeveer 43 procent van het benodigde. Onder deskundige leiding is de lijn uitgebakend en met de waterpassing aangevangen. Het comité hoopt nog dezen zomer het uitgewerkt plan te kunnen inzenden, daarbij alsdan tevens een beroep te doen op medewerking en steun van de provincie. De kosten, door het comité te maken, zullen, ingeval overdracht aan eene Maatschappij onmogelijk mocht blijken, gedragen worden door de gemeenten Ulrum, Leens, Eenrum en Winsum.

Advertenties uit het Nieuwsblad van het Noorden uit de eerste jaren van de tramlijn

**DAGELIJKSCHE
OMNIBUSGELEGENHEID,**

 Zoutkamp, Houwerzijl, Zuurdijk, Warfhuizen, Den Hoorn, in correspondentie op den Omnibusdienst **DEN HOORN—WINSUM,** bij geringste deelname, vanaf **Maandag 5 Juli a.s.**

Vertrek **Zoutkamp,** Hotel BROEKEMA, 's morgens **6.45 uur.**
Vertrek **Zoutkamp** 's midd. **3 uur,** behalve Dinsdags,
Vertrek **Den Hoorn** naar **Zoutkamp** 's morgens **8 1/4 uur** of **11 uur,** behalve Dinsdags.
Vertrek **Den Hoorn** naar **Zoutkamp** 's avonds **7 uur.**

Onder beleeftde aanbeveling:
J. BULTHUIS Rz.,
Omnibusondernemer, *Den Hoorn.*

1897.07.03

**De Omnibusdienst
Winsum--Ulrum v.v.
wordt vanaf 14 Nov.
gestaakt.
DE DIENST
Wehe-Kloosterburen-Hornhuizen
en omgekeerd blijft bestaan.
WINSUM. A. ALDERTS.**

1897.11.14

Omnibusdienst-ULRUM.

 Ondergeteekende brengt ter algemeene kennis dat de **dagelijksche Omnibusdienst** van **ULRUM** naar **WINSUM v.v.** van af heden is **gestaakt,** doch des **Dinsdags** blijft hij rijden op den trein **8.53 (Greenw.)** en terug op den Markttrein.
ULRUM, Dec. '97.
H. HOFMAN, Ondernemer.

1897.12.08

**Dagelijksche
OMNIBUS-GELEGENHEID**

Zoutkamp-Houwerzijl-Zuurdijk-Warfhuizen-den Hoorn,
in correspondentie op den Omnibusdienst **DEN HOORN—WINSUM,** bij geringste deelname vanaf **23 Aug. '97.**

Iederen dag (behalve Dinsdags).
Vertrek **Zoutkamp,** Hôtel BROEKEMA, 's morgens **6.45 uur,** 's nam. **3 uur.**
Vertrek **den Hoorn,** Hôtel BULTHUIS, 's morg. **8 1/4 uur** of **11 uur,** 's av. **7 u.**

DINSDAGS:
Vertrek **Zoutkamp** 's morg. **6.45.**
Vertrek **den Hoorn** 's av. **7 uur.**
Handbagage vrij. Andere bagage billijk tarief.
KINDEREN beneden 3 jaar vrij.

TARIEF:

	Enkele reis.	Retour.
Zoutkamp	f0.35,	f0.60.
Houwerzijl	d. Hoorn -0.25,	-0.45.
Zuurdijk	-0.20,	-0.35.
Warfhuizen	-0.10,	-0.20.

Doorgaande reizigers **Hoorn-Winsum:**
Enkele Reis den Hoorn-Winsum **20 ct.**
Retour den Hoorn-Winsum **35 ct.**
Onder beleeftde aanbeveling:
L. BROEKEMA,
Omnibusondernemer, *Zoutkamp.*

1897.08.25

**Tramweg-Maatschappij
WINSUM-ULRUM.**

TARIEF VAN VRACHTGOED.
De lijn is voor het vervoer van **VRACHTGOEDEREN** verdeeld in twee secties, als:
Winsum-Wehe; Wehe-Ulrum.
De **VRACHTPRIJZEN** zijn per **100 k.g.** of onderdeelen daarvan:
Over 1 sectie f0.20, 2 secties f0.30.
Voor Waggonladingen is de Goederenwagen ter beschikking.
DE DIRECTIE.

1899.12.17

Tramweg-Maatschappij WINSUM-ULRUM.

Tarief Personen-vervoer.

De lijn is verdeeld in elf secties, als:
Winsum—Plattil—Tol Ranum—Maarhuizen (wissel) —Mensingeweer—Abelstokstertil—den Hoorn—Wehe—Verhildersum—Leens—Zandweg, Hornhuizen—Ulrum.

Een sectie afzonderlijk kost 5 cent.

RETOURBILJETTEN.

Ulrum—Winsum	/ 0.80.
Leens—Winsum	- 0.65.
Ulrum—Mensingeweer	- 0.55.
Wehe—Winsum	- 0.50.
Winsum—den Hoorn	} 0.40.
Ulrum—den Hoorn	
Leens—Mensingeweer	} 0.30.
Ulrum—Wehe	
Mensingeweer—Winsum	} 0.25.
Leens—den Hoorn	
Wehe—Mensingeweer	} 0.15.
Mensingeweer—Plattil	
Ulrum—Leens	} 0.10.
Den Hoorn—Mensingeweer	
Leens—Wehe	

KINDERKAARTEN.

Ulrum—Winsum of omgekeerd	/ 0.25.
Leens—Winsum	- 0.20.
Wehe	} Winsum 0.15.
Den Hoorn	
Mensingeweer—Winsum	- 0.10.

Voor secties van 5 of 10 ct. wordt een minimum van 5 ct. berekend, alles enkele reis.

WEEK, 14 Febr. 1900.
DE DIRECTEUR.

1900.02.16

Aanbesteding.

 Op **Woensdag 25 Sept.**, voorm. 11 uur, zal door H.H. COMMISSARISSEN van de Tramweg-maatschappij „WINSUM—ULRUM,” in het café PRINS, aan de Gr. Markt alhier, **worden aanbesteed:**

Het bouwen van een DIRECTEURSWONING met KANTOOR, op het terrein ten O. van de Remise te Wehe.

BESTEK en TEEKENING ter inzage in voornoemd café en ten huize van L. KOIJTER te Wehe, en verkrijgbaar ad f 1.— ten kantore van ondergeteekende.

INLICHTINGEN dagelijks van 11—12 uur voorm.

P. M. A. HUURMAN, architect.

1901.09.21

En op den Tweeden Pinksterdag te LEENS

als boven, op „VERHILDERSUM,” 't fraaie Buiten van den WelEd.ged. Heer Mr. H. FRIMA, daartoe welwillend afgegaan. Hier, aanvang nam. half vier.

Behalve de gewone Trammen rijdt er een **extra Feest-Tram** van Winsum, onmiddellijk na aankomst van trein 1.41 van Roodeschool.

1901.05.09

Tramweg-Mij. Winsum—Ulrum. TE KOOP:

3 beste **WERKPAARDEN**, 8 en 9 jaar oud, w.o. 2 fokmerries. Te bezichtigen aan de remise te Wehe.

DE DIRECTEUR.

1901.04.27

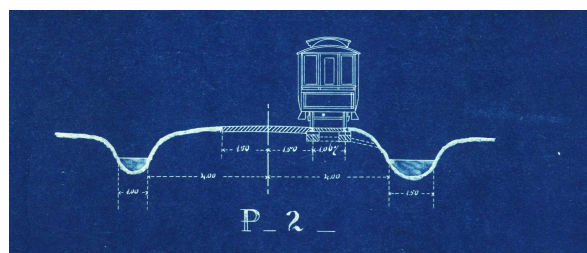
 Bij de Tramweg-Maatschappij Winsum—Ulrum, standplaats Wehe, kan direct een

Koetsier-Stalknecht

geplaatst worden.
Salaris f 11.75 ongeh. of f 12.25 gehuwd, per week, plus uniform.

DE DIRECTEUR.

1917.06.02

Profiel van een tram op de weg met sloten aan de zijkant. Schaal 1 : 100. Rails 1067 mm breedte. De rails liggen niet midden op de weg maar aan de zijkant. Van het hele traject zijn profielen gemaakt. Die profielen zijn te vinden in de Beeldbank Groningen, zoekterm: blad gemeente Leens tram.

Tramweg-Maatschappij Winsum-Ulrum.

Winterdienstregeling. Opening 14 November 1897,
tusschen Winsum, Mensingeweer, Den Hoorn, Wehe, Leens, Ulrum
(TIJD VAN GREENWICH.)

TRAMNUMMERS.	2	4	6	8	10	12
Aankomst Staatsspoor van Roodeschool . . .	6.08	8.53	1.44	—	5.03	8.03
» » » Groningen . . .	7.03	9.44	1.45	4.01	5.40	10.57
Winsum V.	7.05	9.46	1.47	4.06	5.42	10.59
Mensingeweer	7.34	10.15	2.16	4.38	6.09	11.28
Den Hoorn	7.48	10.31	2.32	4.54	6.24	11.44
Wehe A.	7.53	10.36	2.37	4.59	6.29	11.49
Leens V.	7.56	10.39	2.40	5.02	6.32	11.52
Ulrum A.	8.13	10.56	2.57	5.19	6.47	12.09
				Alleen Dinsdags.		
	8.30	11.11	3.12	5.34	7.02	12.24

Ulrum, Leens, Wehe, Den Hoorn, Mensingeweer, Winsum.

TRAMNUMMERS.	1	3	5	9	11
Ulrum V.	4.33	7.16	12.09	—	3.25
Leens	4.48	7.33	12.24	—	3.40
Wehe A.	5.05	7.50	12.41	—	3.57
Den Hoorn V.	5.08	7.53	12.44	—	4.00
Mensingeweer	5.13	7.58	12.49	—	4.05
Winsum A.	5.29	8.14	1.05	—	4.20
Vertrek Staatsspoor naar Groningen	6.08	8.53	1.44	—	4.50
» » » Roodeschool	7.03	9.44	1.45	—	5.03
				—	5.40

TARIEVEN en DIENSTREGELINGEN zijn aan het Bureau te Wehe verkrijgbaar.

DE DIRECTEUR.

De dienstregeling gepubliceerd in de Provinciale Groninger Courant.

Een reproductie van een ansichtkaart uitgegeven door B. Landkroon in Wehe waarop de twee schimmels voor de tram goed zijn te zien.

Advertenties over de opheffing en verkoop van het bezit van de tramlijn

Belangrijke Boeldag
te Wehe, gemeente Leens.

Op **Maandag 24 April 1922**, des middags 2 uur, zal aan de remise te Wehe, wegens stopzetting van de exploitatie van de tramlijn Winsum—Ulrum, publiek en à contant worden verkocht:

12 beste Trampaarden.
 (5 ruins en 7 merries).

Voorts: alle tuigen en stalgereedschap, w.o. tuigenkasten met deuren, open tuigenkasten, tuigenrek, haverkisten (20 en 12 H.L.), ijzeren en houten water-

21 april 1922 (links en rechts samen een geheel)

vaten, olievaten, 2 kookpotten met kraan (200 L.), W. C., bascule, ijzeren halfmud, kruiwagens, ijzeren ledikant, schuifbladen, lantaarnpaal, ijzeren tuimelraam, schepemmer en gegal. emmers, deur, ijzeren oliebus (50 L.), eenige planken, 15 complete stellen tuig, (tuig, hoofdstel met leidsel), 5 dubbele leidsels, paardedekens, 10 paar lederen strengen, 14 lederen halsters, 16 paardekribben, geschikt voor varkensbakken, 5 zweepen, kop. petr.lampen, lantaarns en stormlantaarn, maten, ijzeren en kop. gewichten en verdere stalgereedschappen, enz

A. H. AGES,
 Notaris te Leens.

De publieke verkoop van deze 12 trampaarden bracht f 2943 op; de prijzen varieerden van f 121,50 tot f 356,50

Boeldag
te Wehe, gemeente Leens

Op **Donderdag 2 November 1922**, des nam. precies te één uur, zullen aan de remise te Wehe ten verz. van de N.V. Tramweg Mij. „Winsum—Ulrum” in liquid., publiek à contant worden verkocht:

2 Paarden,
 (zw. ruin en br. merrie), gesloten tuigenkast, knuppels met strengen en veeren, haverkist, tuigen en hoofdstellen, leidsels, paardedekens, diverse trambenodigdheden, als: stoofbakken, 2 tramkachels, wagenlantaarns, autolantaarn, sneeuwploegtippens c.a., veeladingbreeden, rolbanken, houweelen, 2 stel tramwielen, 30 tramwagenkussens met trijp en leer, geelkoperen glas-

raams, 15 rood koperen wagenstoven, dito stallantaarns, dito wagenlampen, 8 trambellen, 4 Belpunchen, 4 tasschen, 2 zweepen, plm. 6000 K.G. schroeven, **stalgereedschap**, als: vorken, schoppen, greepen, kruiwagens, ladders, dekkleeden, trappen, kookpot, olie en vetten; voorts nog: brandkast, lessenaar, 2 reguleurklokken, tafels, copiëerpers enz.

Verder zullen worden verkocht ten verz. van Mej. Wed. **WICHERS—KOITER: Kookkachel**, vul- en kamerkachel, stoelen m. trijp en biezenzittingen, diverse tafels, waschtabel met waschstel, handnaaimachine, strijkplank, waschtobbe met schra, vliegenkast, el. en petr.lampen, tinnen koffiepote, dito kruik, nikkelen strijkijzer, potten, pannen, bakken en borden, glas- en aardewerk enz.

A. H. AGES,
 Notaris te Leens.

28 oktober 1922 (links en rechts samen een geheel)
 Alle resterenderoerendegoederen van de maatschappij

Verkoop
van de Onroerende Goederen der Tramweg-Mij.
WINSUM-ULRUM, in liquidatie.

Op Woensdag 27 September '22, des avonds om 7 uur zullen bij den logementhouder DE ROO te Wehe, Gemeente Leens, publiek worden verkocht:

A. De voorm. Tramremise
te Ulrum met daarbij behoorenden grond, groot 3.55 are; dadelijk te aanvaarden.

B. 1. De zeer nette en nog nieuwe Directeurswoning
te Wehe met tuintjes en erf; deze woning (voorzien van el. licht, put en regenbak enz.) bevat beneden: 2 voorkamers, achterkamer, alcoof, keuken en kelder, boven: flinke slaapkamer en zolder.

Te aanvaarden: 1 Nov. 1922.
Te bezichtigen: 18, 21, 25 en 27 September des middags van 3 tot 5 uur.

Wehe, 28 sept. Ten overstaan van de heeren notarissen mr. C. de Ranitz te Winsum en A.H. Ages te Leens - werd gisteravond in 't hotel „de Marne” alhier, publiek te koop gepresenteerd, ten verzoeken van de Tramwegmij. Winsum-Ulrum, in liquidatie:

2. De groote voormalige Tramremise
met zeer grooten zolder, achteren zijruimte en voorplein, te Wehe.

Te aanvaarden dadelijk na de ontruiming, uiterlijk 1 Jan. a.s.

3. Een perceel Tuingrond te Wehe, geschikt voor bouwterrein liggende achter de Tramremise, groot 2.13 are en terstond te aanvaarden.

De Tramremises verkeeren in besten staat en zijn voor vele doeleinden geschikt.

Alle perceelen zijn vrij en eigen.
Betaling: 1 Jan. 1923.

Mr. C. DE RANITZ,
Notaris te Winsum.

A. H. AGES,
Notaris te Leens.

23 september 1922 (links en rechts samen een geheel)

- de voormalige tramremise te Ulrum met 3.55 are grond. Verkocht aan den heer O. de Boer te Ulrum voor f 3100;
- de directeurswoning te Wehe met tuintje. Alsvoren aan mej. de wed. Van Bruggen te Zuidhorn voor f 5935;
- de tramremise alhier. Alsvoren aan den heer H. Noordhuis alhier voor f 3600;
- een perceel tuingrond, groot 2.13 are te Wehe. Alsvoren aan denzelfden voor f 405.

**Afbraak Tramremise
te Winsum.**
Zal bij inschrijving worden
verkocht ten verz. van H.H.
Commissarissen der Tramweg-
Mij. Winsum-Ulrum:
**De voormalige
TRAMREMISE**
te Winsum, op afbraak.
Conditien liggen vanaf 14 No-
vember ter inzage bij den loge-
menthouder HARKEMA te Win-
sum en bij ondergeteekende, te
wiens kantore de briefjes moe-
ten zijn ingeleverd **vóór of op 24
Nov. 1922.**
A. H. AGES,
Notaris te Leens.

**Tramwegmaatschappij
WINSUM-ULRUM in liq.**
Commissarissen berichten,
dat de algemeene vergadering
van aandeelhouders de liquida-
tierekening met voorstel tot uit-
keering van 43 % per aandeel
heeft **goedgekeurd**. Deze uitke-
ring kan plaats vinden van 1
Aug. e.k. of tegen intrekking der
aandeelen ten kantore der Am-
sterdamsche Bank, bijkantoor
Groningen en op hare zitda-
gen te Leens
Groningen, 25 Juli 1923.
Commissarissen voornoemd:
J. v. JULSINGHA, Voorz.
R. FABER, Secr.

1922.11.11 Dit was een houten remise.

Iets over het salaris en het personeel

In 1908 was er door de Staatscommissie een enquête naar trampersoneel. Bij de TWU hadden beide koetsiers een vast weekloon van f 9,50. De stalknechts, 17 en 21 jaar oud, verdienden f 5,50. Conducteurs verdienden f 8,50 en bureaupersoneel f 12,50. 3 koetsiers waren vanaf de oprichting in dienst, evenals 1 stalknecht. Tijdens deze enquête waren er 3 koetsiers, 4 conducteurs, 2 man stalpersoneel en 1 bureauman, samen 10 man in dienst.

Op de laatste algemene vergadering van aandeelhouders van de Tramwegmaatschappij in Winsum-Ulrum in liquidatie (1923) werd in het eindverslag nog het volgende naar voren gebracht:

Een woord van dank aan allen die de maatschappij gewaardeerde diensten bewezen of steun verleend hebben inzonderheid ook aan het Rijk voor toegekende buitengewone vergoedingen voor postvervoer en aan de provincie voor verleende subsidiën. Ook worden in het verslag met dankbaarheid herdacht diegenen der bestuurders en medewerkers, die met zoveel moed en vertrouwen de eerste verrichtingen der maatschappij geleid hebben en ook later toen teleurstellingen ons deel werden niet verflauwden, doch aan wien het niet gegeven werd het einde onzer maatschappij te mogen beleven en hare verrichtingen door beter toegeruste ondernemingen te zien voortzetten.

Een paardetram in de stad Groningen uit 1917. P.B. Kramer is de fotograaf. Hier getoond om een duidelijk beeld van dit vervoermiddel te kunnen krijgen.

Nog een foto van Kramer uit 1921. Zo kon het toen ook al in de stad Groningen, één jaar voor het einde van de paardetram Winsum-Ulrum. De tijd schrijdt voort ...

In Voorwaarts : sociaal-democratisch dagblad van 25 april 1922 lezen we het volgende:
De spoorlijn van Winsum naar Zoutkamp is voltooid. De paardetram Winsum-Ulrum behoort nu tot het verleden. De reizigers kunnen nu in den trein blijven tot Zoutkamp.
Tram of trein, boemelen blijft het in de treinen benoorden Groningen.

Dorpsomroeper
Ate Braaksma van Leens
met de bel van de paardetram in zijn hand.

Gedicht:

Bij de opheffing van de tramdienst Winsum-Ulrum v.v. 31 maart 1922.

In 't trammetje zitten, kan nog een paar ritten
 Van Winsum naar Ulrum, of anders gericht,
 't Hoort dan tot 't verleden, — dat doet me nog heden
 Ontboezemen onderstaand afscheidsgedicht.

Haar daglicht zal dalen om nooit meer te stralen
 Den avond, die valt op den laatsten van Maart;
 Reeds wordt haar verscheiden met klimmend verbeiden
 Door velen begeerd — 't is gemak'lijk verklaard.
 De tijdgeest van : spoed-je, wou 't voetje voor voetje
 Van hare beweegkracht sinds lang al niet meer ;
 Die ging uit de mode en daarom kon noode
 Haar drafgang meer dienen het daag'lijksch verkeer.

't Zij juist, — maar dat niemand zich aanstelle als iemand
 Die 't nieuwe slechts prijst en het oude niet eert;
 Onjuist waar' dit streven, ondankbaar al even —
 De ervaring heeft 't echter nooit anders geleerd.
 Dat niemand haar smale, maar dat men verhale
 't Gerief aan deez' streek sinds een kwarteeuw geboën ;
 Zij bande dien tragen oud' Omnisbuswagen —
 Elk juichte en verheerlijkte haar snelheid en schoon.

Maar volksgunst roemruchtig, is niettemin vluchtig :
 Een wonderboom lijkend, die opschiet en kwijnt ;
 Ook haar moest dit treffen, maar laat ons beseffen,
 Dat elk zulks weervaart, die voor 't voelicht verschijnt.
 Zij werd de verachte ; de rijwieler lachtte
 Grootdoend' en vermeed haar, die tram was toch niets ;
 De zon scheen: — week z' echter, 't werd regen, steeds
 slechter —

Ze bood straks weer schuil aan dien held met z'n fiets.
 Maar ov'rigens d' ouden getuigden : ze zouden
 Haar heusch graag behouden voor 't buurtschapverkeer.
 Ook tot haar getrouwen behoorden de vrouwen
 Op middenweecksch dagen bij voorkeur almeer.

Ze kon niet rendeeren — door haar niet te keeren —
 Wijl 't aan haar ontrouwe publiek immers lag ;
 Die nochtans niet staakte eer 't treinverkeer naakte,
 Wij bieden haar daarom een Eervol Ontslag.

Uit: **Het veelzijdig praktische leven in gebonden stijl** / door
 F. van Til. — 1938. — 200 p.
 Van Til, rustend landbouwer op (Elens) te Ulrum.

Een enkele reis tramkaart met de namen van alle tussengelegen stopplaatsen.

Wil je meer weten over de paardetram, dan komen deze titels in aanmerking:

- De paardetram in oude ansichten / Jan Reeskamp. – 2^e dr. – Zaltbommel : Europese bibliotheek, 1970. – 171 p.
- De paardetram in Nederland / W.J.M. Leideritz. – Alkmaar : Alk, 1971.- 80 p.
- De Tramweg-Maatschappij Winsum – Ulrum / R.G. Klomp in: Op de Rails 1975, jrg. 43, nr. N2, pp. 23-29.
- De paardetrans in Noord- en Oost-Nederland / T. Olthoff. – Rotterdam : Wyt, 1976. 72 p. (Trams en tramlijnen ; 23). Over provincie Groningen p. 10-37; over Winsum-Ulrum p. 24-26

Bronnen en verdere literatuur:

- Nederlandsche staatcourant van 25 oktober 1897 no. 365 met oprichtingsacte van de Naamlooze vennootschap Tramweg-maatschappij “Winsum-Ulrum”, te Groningen met de namen van de 10 oprichters.
- Nieuwsblad van het Noorden (NvhN), vooral de krant van 16.11.1897
- Provinciale Groninger Courant van 16.11.1897
- Beeldbank Groningen
- Delpher
- De Marne / door Jannes Russchen. – Groningen : Banga book, 2001, p. 81
- Foto's o.a. geleverd door Wim Mollema Leens
- De Marne in beweging / Bertus Fennema. – Groningen : Noordboek, 2013; p. 31-35

Afbeelding aan het begin:

Voor- en zijaanzicht van een tramstel van een paardetram met 16 zitplaatsen (bron Beeldbank Groningen).